

УДК 811.111'25:070

Кузнєцова І. В.¹, Куратченко К. Я.²

¹ канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

² студ. гр. ГФз-314м НУ «Запорізька політехніка»

ЕВОЛЮЦІЯ СУЧАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Систематичний розвиток і вдосконалення військової техніки, підвищена увага суспільства до військових загроз і збройних конфліктів, а також повномасштабне вторгнення росії на територію незалежної України, що викликало широкий міжнародний резонанс, суттєво вплинули на еволюцію військової термінології.

Раніше ця термінологічна система використовувалася переважно у вузькопрофесійному середовищі, однак сьогодні вона поступово інтегрується в повсякденне мовлення. Все більше її елементів з'являється в публіцистиці, художній літературі та медійному просторі. Цей процес є

закономірним, оскільки мова безпосередньо реагує на суспільні зміни та зовнішні події.

Більшість військової лексики, як і сама військова діяльність, регулюється нормативними документами – статутами, інструкціями та внутрішніми розпорядженнями, що сприяє її уніфікації. Як усне, так і письмове військове мовлення відзначається високим рівнем термінологічної насиченості. Тому аналіз та ідентифікація особливостей військової термінології конкретної країни мають велике значення для розуміння мовних і комунікативних процесів у цій сфері.

Серед основних аспектів вивчення військової лексики можна виділити такі напрями: проблеми перекладу військової термінології (В. В. Балабін, П. Діксон); збагачення та еволюція словникового складу військової лексики (Д. В. Василенко); особливості військової термінології та її систематизація (А. Т. Аксенов, В. М. Шевчук, Т. Д. Михайленко).

Крім того, досліджуються питання впливу військових подій на мовну картину світу, запозичення та адаптація військової лексики у різних мовах, а також трансформація значень військових термінів під впливом соціально-політичних змін. Усе це підкреслює важливість комплексного підходу до аналізу військової лексики в сучасному мовознавстві.

Від часу здобуття незалежності українська військова терміносистема формувалася під впливом науково-технічних, соціально-політичних і освітніх чинників. Її еволюція була поступовим і закономірним процесом.

Дослідження Н. Яценко [1, с. 74] виділяє сім етапів розвитку військової термінології. Перший період (Київська Русь, XI–XIII ст.) характеризується появою термінів, пов'язаних з амуніцією (*ремень, панцирь, сорочка*), що зустрічаються у літописах. Другий (XIV–XVII ст.) – доба козацтва, коли терміни зафіксовано у джерелах, як-от «Лексикон словенороський» П. Беринди. Третій (XVIII–XIX ст.) – активне запозичення німецьких і французьких слів (*мундир, лампас, кокарда*).

Формування власне української термінології розпочалося в Галичині наприкінці XIX – початку XX ст. за підтримки військових організацій «Січ», «Соколи» та Наукового товариства імені Т. Шевченка. Українські терміни (*черкеска, шаровари*) поступово систематизувалися, що відмежовувало їх від російського впливу. Водночас східноукраїнські землі інтегрували власну військову лексику після 1917 р.

Період українізації (1923–1932 рр.) позначився активним створенням словників, серед яких – «Практичний російсько-український словник для військових» С. та О. Якубських. Однак із приходом радянської влади розвиток української термінології призупинився: частину термінів замінили російськими аналогами (*уніформа, екіпіровка*).

Відродження військової термінології почалося у 1990-х із появою спеціалізованих словників (Канцелярук, Шмаков, Яремко). Проте найбільш значущий етап розпочався з 2014 р., що пов'язано з російською агресією та курсом України на вступ до НАТО. Для інтеграції до Альянсу необхідно адаптувати військову термінологію відповідно до стандартів НАТО, що сприяє її подальшій уніфікації та розвитку.

Більшість сучасних військових неологізмів пов'язані зі зброєю, амуніцією та технічним оснащенням. Серед них – назви військового одягу (*ubacs* – убакс (військова сорочка), *norgie* – норги (кофта), *potex* – номекс – (вогнетривка куртка)), екіпірування (*cover* – кавера (чохол на каску)) та зброї (*Bayraktar* – байрактар (турецький ударний безпілотник), *FGM-148 Javelin* – «Джавелін» (американський ПТРК), *HIMARS (High Mobility Artillery Rocket System)* – хаймарс (реактивна система залпового вогню)) [2]. Поняття *drone* – «дрон» також стало військовим терміном, оскільки ці пристрої використовуються для виконання бойових завдань.

Статус цих лексем залишається дискусійним: вони балансують між жаргоном і термінологією, оскільки з моменту їх появи пройшло небагато часу. Водночас деякі неологізми вже закріплені в офіційно-діловій військовій лексиці, особливо в країнах НАТО. Це слова латинського походження (*reconnaissance (fieldwork)* – рекогностування (первісна розвідка)), грецького (*cryptophony* – криптофонія (зашифрована телефонна розмова)), французького (*arrière-garde* – ар'єргард (тилова охорона), *avant-poste* – аванпост (сторожовий пункт), *non-combatant* – некомбатант (цивільна особа в зоні бойових дій)) та власне англійського (*lend-lease* – ленд-ліз (постачання військової допомоги), *operational design* – операційний дизайн (концепція ведення бойових дій), *theater (of operations)* – театр (зона відповідальності командувача)) [2].

Військова лексика активно поповнюється термінами, що позначають новітню зброю: *orbital weapon* – орбітальна зброя, *cluster munitions* – касетні снаряди, *laser rangefinder* – лазерний далекомір, *container bombs* – бомби-контейнери [2]. Близько 70% нових термінів становлять складені слова та словосполучення, що пояснюється домінуванням запозичень над українськими відповідниками. Це, у свою чергу, пов'язано з довготривалим відставанням у розвитку військової сфери в Україні, що обмежувало можливість створення власної термінології. Лише із зростанням оборонної промисловості можна очікувати формування більшої кількості власних термінів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Яценко Н. О. Основні етапи становлення української військової термінології [Текст] / Н. О. Яценко // Українська мова. – 2007. – № 3. – С. 74–79.

2. Chappell B. The war in Ukraine has reintroduced these words and phrases into our vocabulary [Electronic resource] / B. Chappell // Health News. – 2022. – № 3. – Access mode : <https://health.wusf.usf.edu/2022-03-21/the-war-in-ukraine-has-reintroducedthese-words-and-phrases-into-our-vocabulary> (accessed: 2025.03.20).